

допомогти дітям з порушеннями інтелектуального розвитку розвивати свої соціально-комунікативні навички та стати успішними та задоволеними людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Вища школа, 2007. 542 с. URL: <http://udnz15.org/doshkilna-lingvodidaktika>.
2. Ковальова О. А. Модель соціально-комунікативної компетентності. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2014. № 11. С. 27–33.
3. Леонтьев А. А. Психология общения [3-е издание]. Изд-во «Смысл», 1999. 365 с.
4. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : автореферат дис. ... докт. психол. наук : 19.00.08 / Ірина Володимирівна Мартиненко ; наук. конс. Марія Купріянівна Шеремет ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 552 с.
5. Хохліна О.П. До проблеми формування діяльності школярів в умовах спеціального освітнього закладу. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [за ред. О.В.Гаврилова, В. І. Співака]. Вип. XXШ в трьох частинах, частина 1. . Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Медобори, 2006, 2013. С.379-389.
6. Чобанян А. В., Колишкіна А. П. Соціальна компетентність дітей з порушенням інтелектуального розвитку як показник готовності до навчання. *Психологічний часопис*. 2018. № 1 (11). С. 71–86.

Дар'я ПАРАЩЕНКО

магістрантка спеціальності 016

Спеціальна освіта

(016.02 Олігофренопедагогіка)

Сумський державний педагогічний

університет імені А.С. Макаренка

Науковий керівник – **О.В. БОРЯК**,

доктор педагогічних наук, професор

ЗАСОБИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті визначено та обґрунтовано засоби соціально-педагогічної адаптації молодших школярів із інтелектуальними порушеннями. Автором схарактеризовано різні підходи до визначення соціально-педагогічної адаптації в загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі. Зроблено висновок, що соціально-педагогічна адаптація - це педагогічний процес, що входить у структуру цілісного процесу соціально-педагогічної діяльності як

загальної системи педагогічних процесів, орієнтованих на кінцеву мету - успішну соціалізацію дитини.

Науковці і практики виділяються три основних напрями соціально-педагогічної адаптації: 1) профілактика дезадаптації, 2) реабілітація дітей, які «мають ті чи інші відхилення від норми», 3) «підвищення рівня соціальної адаптації дітей у вигляді їх особистісного розвитку».

Ключові слова: соціально-педагогічна адаптація, освітнє середовище, заклади освіти, молодший шкільний вік, школярі з інтелектуальними порушеннями.

The article defines and substantiates the means of socio-pedagogical adaptation of younger schoolchildren with intellectual disabilities. The author characterizes different approaches to defining socio-pedagogical adaptation in general and special psychological-pedagogical literature. It was concluded that socio-pedagogical adaptation is a pedagogical process that is included in the structure of the integral process of socio-pedagogical activity as a general system of pedagogical processes oriented towards the ultimate goal - successful socialization of the child.

Scientists and practitioners distinguish three main directions of socio-pedagogical adaptation: 1) prevention of maladjustment, 2) rehabilitation of children who "have certain deviations from the norm", 3) "increasing the level of social adaptation of children in the form of their personal development".

Keywords: social adaptation, educational environment, educational institutions, children with intellectual disabilities.

Постановка проблеми. У соціально-педагогічних дослідженнях соціальна адаптація сприймається як процес пристосування індивіда до умов соціального середовища (М. Галагузова); активне пристосування людини до умов соціального середовища, завдяки якому створюються найбільш сприятливі умови для самопрояву та природного засвоєння, прийняття цілей, цінностей, норм та стилів поведінки, прийнятих у суспільстві (Л. Мардахаєв); процес активної взаємодії дитини з середовищем, прагнення до встановлення стану гармонії особистості та середовища, здатність до подолання проблемних ситуацій (О. Нікуліна, Л. Смотров).

Соціальна адаптація дитини розглядається також як «процес і результат узгодження індивідуальних можливостей і стану дитини з навколишнім світом, пристосування її до середовища, що змінилося, новим умовам життєдіяльності, структурі відносини в певних соціально-психологічних спільностях, встановлення відповідності поведінки прийнятим в них нормам і правилам» [3, с. 81]. Так, адаптація дитини до школи є пристосуванням її до умов навчання та успішне оволодіння шкільною програмою з урахуванням індивідуальних можливостей.

В умовах інклюзивного навчання залишається гострим питання соціально-педагогічної адаптації дітей з особливими освітніми потребами (ООП), серед яких не останнє місце займають школярі з інтелектуальними порушеннями.

Мета статті – визначити та схарактеризувати засоби соціально-педагогічної адаптації, які є дієвими в роботі з молодшими школярами з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-педагогічна адаптація як вид соціальної адаптації є складним, безперервним, етапним, багаторівневим, керованим процесом взаємодії особистості та соціального середовища, що полягає в усвідомленому активному пристосуванні особистості до змінних соціальних умов, у засвоєнні та реалізації соціальних норм і цінностей, у взаємній інтеграції особистості із середовищем.

На основі врахування типологічних характеристик вікових особливостей розвитку особистості учнів в онтогенезі, в період навчання їх у школі можна виділити чотири етапи соціальної адаптації учнів: 1) адаптація до шкільного життя (1–4 класи); 2) освоєння індивідуальних засобів адаптації (5-7 класи); 3) соціальна адаптація у просторі школи (8–10 класи); 4) інтеграція у відкритий соціальний простір (11 клас).

Для того, щоб адаптаційний період протікав у учнів ефективно, можна передбачити наступні етапи його організації:

1. Розробка педагогами та психологом школи програми адаптації учнів.

2. Прийняття кожним класним керівником ідеї адаптаційного періоду та усвідомлення його сенсу, необхідності підготовки.

3. Складання класним керівником програми адаптаційного періоду з урахуванням можливостей вчителів та дітей на основі базової програми.

4. Створення директором школи, його заступниками організаційних умов, які забезпечують адаптаційний період для дітей (наказ зі школи, зміна розкладу, надання кабінетів для роботи тощо).

5. Залучення інших спеціалістів (вчителів фізкультури, керівників театральних гуртків) для допомоги учням у їх адаптації до закладу освіти [1].

Відмінною рисою дітей з інтелектуальними порушеннями є малорухливість, інертність психічних процесів, через що вони схильні до «застрягань», до стереотипності у мисленні та діях.

Ця категорія дітей відрізняється від дітей із нормотиповим розвитком не лише характерними труднощами у навчанні, а й особливостями уявлень, орієнтування у навколишньому світі. У них відзначається різко збіднене та звужене коло знань та уявлень про навколишнє, слабке орієнтування у просторі, у часі, у повсякденному житті. Такі діти часто не знають своєї адреси, імен близьких рідних, де вони працюють.

Аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволили виділити компоненти соціально-педагогічної адаптації молодших школярів із інтелектуальними порушеннями: спілкування, міжособистісні стосунки, стан психологічного клімату.

У цієї категорії школярів виявлено порушення міжособистісних відносинах, спрощення, ослаблення спілкування, несприятливий психологічний клімат у класах; дезадаптація, що виражається у рівні всіх видів тривожності – міжособистісної, шкільної, самооцінної, конфліктності.

Прояви шкільної тривожності пов'язані з шкільними ситуаціями: усними відповідями біля дошки, виконанням письмових робіт, домашніх завдань, отриманням оцінок, нерозумінням матеріалу, що вивчається. З усіх видів тривожності показники самооцінної тривожності найнижчі, що з особливостями їх розвитку, заниженою самокритичністю.

Міжособистісна тривожність учнів із інтелектуальними порушеннями молодших класів пов'язана зі статусом учня в класному колективі, відносинами з вчителями та вихователями, стосунками з однолітками.

Дезадаптація пов'язана зі стосунками з однолітками, вчителями, шкільними ситуаціями чи порушеннями самооцінки, але найчастіше – з поєднанням цих чинників. Дезадаптація учнів виникає як реакція у відповідь на розлади відносин із оточуючими і зумовлена труднощами пристосування до умов життєдіяльності. Прояви дезадаптації учнів із інтелектуальними порушеннями є наслідком несформованості навичок спілкування, коли особистість готова до конструктивного діалогу з оточуючими, неспроможна вислухати думку партнера.

Школярі з інтелектуальними порушеннями молодших класів, з проявів дезадаптації, несформованості комунікативних навичок, мають різний рівень адаптації. У учнів із високим рівнем адаптації щодо невисокий рівень тривожності, діти товариські, доброзичливі, самостійні, характеризуються невираженими показниками тривожності та конфліктності. Вони відносно легко йдуть на контакт, користуються симпатією у класі, намагаються допомогти однокласникам у чергуванні за класом та їдальнею. Ці діти відрізняються відносною сформованістю соціально-побутових навичок, емоційною стабільністю. Вони порівняно з представниками середніх та низьких рівнів адаптації мають вищі показники розумового розвитку.

Висновки та подальша перспектива. Таким чином, соціально-педагогічна адаптація як вид соціальної адаптації є складним, безперервним, етапним, багаторівневим, керованим процесом взаємодії особистості та соціального середовища, що полягає в усвідомленому активному пристосуванні особистості до змінюваних соціальних умов, у засвоєнні та реалізації соціальних норм і цінностей. взаємної інтеграції особистості із середовищем.

Вона передбачає поступове оволодіння учнем необхідними вміннями, які дозволять підлітку відповідати вимогам і очікуванням, що висувуються щодо нього за умов шкільного навчання. При роботі з молодшими школярами, які починають навчання в закладі освіти, в ході адаптаційного періоду слід приділяти увагу організації їх самостійної навчальної діяльності, групової взаємодії з усім класом і в мікрогрупах зі складом, що постійно змінюється, створенню доброзичливої атмосфери, що сприяє продуктивному вирішенню практичних завдань спільно і прийняттю індивідуальних особливостей кожного школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антропова Т. С. Соціалізація дітей із розумовою відсталістю, які у умовах установи інтернатного типу. *Молодий учений*. 2018. № 46 (232). С. 265-269. URL: <https://moluch.ru/archive/232/53769/>
2. Боряк О. В. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовлення розумово відсталих учнів початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін* : матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. ; Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. Т. 2. – С. 248–251.
3. Москаленко В. В. Соціалізація особистості : монографія. К. : Видавництво Фенікс, 2013. 460 с.